

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

BİLİM TARİHİ ve FELSEFESİ

MODERN BİLİMİN FELSEFESİ

ÖĞRETİM ÜYESİ

Dr. Öğr. Üyesi Seval AĞAÇDIKEN ALKAN

Öğrenci

Ahsen TAŞTAN GÜRKAN

SAMSUN

Nisan-2020

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	2
2. Aydınlanma Çağı.....	2
3. Modernizm	5
4. Modernizm ve Aydınlanma Felsefesi Eleştirisi	9
5. Sonuç.....	12
6. Modernite Sürecinde Hemşirelik.....	13
7. Kaynaklar	15

1. Giriş

15. yüzyılın en büyük hadiseleri, bu yüzyılın ortalarına doğru matbaanın icadı ile Gemici Henry tarafından başlatılan ve yüzyılın sonunda Kolomb ve diğerleriyle doruğa ulaştırılan coğrafi keşiflerdi. Bu coğrafi keşifler 16. yy boyunca devam etti ve insanın pek çok sahadaki tecrübelerini sınırsız bir şekilde artırdı. 16. yy'dan itibaren bilimsel bilgi birikimi de artmaya başlamıştır.

Matbaanın keşfi, Rönesans denilen yeni bir dönemin başlangıcı olarak sayılmaktadır. Rönesans'ı, 1450 ile 1600 arasında kalan dönem olarak tanımlarsak, onun temel vasıflarından biri Yunan klasik metinlerinin yeniden elden geçirilmesidir. Diğer yönlerden, Rönesans, esasında Orta Çağ'ın devamıdır. Leonardo da Vinci, Nikola Kopernik ve Andreas Vesalius, Vannoccio Biringuccio ve Rodolphus Agricola, Ambroise Paré ve Pierre Belon, Konrad von Gesner, Tycho Brahe, William Gilbert ve Simon Stevin, Philippus Aureolus Paracelsus ve Bernard Palissy gibi sanatkarlar ve bilim insanları vardı; fakat modern bilimin, Francis Bacon, Galileo Galilei, Johannes Kepler ve René Descartes gibi kimselerin yaşadığı 17'inci yüzyıla gelinceye kadar gerçekten başladığı söylenemez (Sarton, 1995).

Modernliğin köşetaşı olduğu iddia edilen Kopernik sistemi 15. yüzyıla dek uzanmaktadır (Rakipoğlu, 2008). Alain Touraine ise modernliğin Rönesan'tan itibaren başladığı fikrini desteklemektedir (Touraine, 2010). Rönesans bir neden değil bir sonuçtur; önceki çöküşe, yani Hristiyanlığın çöküşüne bağlı olan bir sonuçtur. Rönesans ile birlikte geleneksel ruhtan kopulması sonucunda yeni bir çağ, yani modern dönem başlamıştır. Bu yeni çağ ile birlikte kurulacak olan yeni düzen, Gelenek'e ilişkin olan hemen her şeyin karşısında olacaktır (Rakipoğlu, 2008).

2. Aydınlanma Çağı

Fransızca'da "Işık" anlamına gelen "Lumières"; İngilizce'de Enlightenment; Almanca'da ise Aufklärung kelimeleri ile karşılanan Aydınlanma çağı, sonuçları itibari ile hem Amerika hem de Avrupa'nın her tarafında etkili olmuş, geleneksel olarak İngiliz devrimiyle başlayıp, Fransız devrimiyle bitirilen felsefi bir hareketi, daha da önemlisi, bu hareketin sonuçlarıyla belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir süreci ifade etmek için kullanılan ve insanları "kötü" ve "köleleştirici" olarak kabul edilen mit, ön yargı ve hurafelerden, yani kurumsal dinin temsil ettiğine inanılan "eski düzenden" kurtararak, "iyi" ve "özgürleştirici" olarak kabul edilen "aklın düzenine" sokmayı hedefleyen bu sürecin çizgilerini, aklın özerkliği, entelektüel kültürün dayanışması, aklın ilerleyişinin kaçınılmaz olduğu bir felsefi dönemdir. Başta Kant olmak üzere, Aydınlanma düşünürleri, gerçek aydınlanmanın, bireysel, sosyal ve politik

hayatın problemlerine, vahye ve imanın sınırlarına müracaat etmeden, akli ve felsefi yöntemleri kullanarak çözüm üretmekle mümkün olabileceğini, böylece mistisizmin karanlığı ve dogmatizmin yanlış ve koyu ışığının tersine, aklın ışığına yönelinebileceğini söylemektedir.

Aydınlanma düşünürlerine göre akıl dolayısıyla da insan, dinin ve geleneğin boyunduruğu altına girmiştir. Dini değerlere göre şekillenmiş bu dünya görüşünün yerine, insanın kendisinin belirleyeceği yeni bir dünya görüşü oluşturulmaya çalışılmalıdır. Bu hedefe ulaşabilmek için ise, aklın her türlü baskı ve kayıttan kurtarılması, yani insanın kendi dışındaki her türlü belirleyici etki ve kategorilerden soyutlanması gerekmektedir.

Aydınlanma düşünürlerine göre, insanlara boş inançlar aşlayan, ceplerini ve gönüllerini ipotek altına alarak maneviyatlarından ziyade, hırsları, bencillikleri, bağnazlıkları ve vahşilikleri ile ortaya çıkan papazlar ve dolayısıyla da Roma Katolik Kilisesi, en tehlikeli ve zararlı olan kurumdur.

Aydınlanma ile birlikte dinin insan ve toplum üzerindeki etkisi azaltılmış ve dinin bıraktığı boşluk akıl ve bilim ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu sekülerleşme süreci sonucunda, ruhban sınıfı bir güç, Kilise de kamusal bir otorite olmaktan çıkmış, böylece din kamusal alanı terk ederek kendi özel alanına, bireysel seçim ve pratiğin özel çizgileri içerisine çekilmiştir. Ancak Aydınlanma düşünürlerinin saldırısı sadece dine karşı olmamıştır. Gerçeklik ve bilgi probleminde empirik yaklaşım dışındaki bütün yaklaşımların hatalı olacağına inanan Aydınlanma düşünürleri, dinin bir kalıntısı olarak gördükleri metafiziğe de ciddi şekilde saldırmışlardır. Dini, mitolojik ve metafiziksel anlayışlara karşı olan, dinsel muhtevalardan kavramları soyutlayan Aydınlanma filozofları için akıl, artık en önemli araç haline gelmiştir.

Aydınlanma felsefesi; “İnsanın varlığının anlamı ve bu dünyadaki yerinin ne olduğu” problemi etrafında ortaya çıkan sorular, bu sorulara verilen cevaplar ve bu cevaplara temel olan düşüncelerle şekillenen bir çağda, bir grup düşünür tarafından var olan değerler ve toplumsal kurumların eleştirilmesi amacıyla başlatılan bir felsefe hareketinin adıdır. Aydınlanma, her ne kadar bütün bir yüzyıla adını vermiş olsa da kavramsal olarak ancak, “insanların refahı ve aydınlanmasına” katkı sağlamak amacıyla kurulmuş bir dernek olan Mittwochsgesellschaft’ın yayım organı “Berlinische Monatsschrift” isimli bir dergide, 1783 yılında Johann Friedrich Zöllner’in yayınladığı bir yazının dipnotunda sormuş olduğu “Aydınlanma nedir?” sorusu ve bu soruya verilen cevaplar ile kullanılmaya başlanmıştır (Kar, 2014).

Aydınlanma felsefesi, Avrupa’da oluşan modernite ilkelerini temel alan toplumsal bir projedir. Aydınlanma felsefesinin kaynağı, Rönesans felsefesi ve 17 yy. felsefesinin ilkeleridir (Gökberk, 1998).

Aydınlanma ve modernite, temelde inanca karşı bilgiyi, teolojiye karşı bilimi ön plana alan teorik ve pratik sistemler olarak bilinmelidir. Modernitenin özünde aydınlanmış olma amacı var iken aynı zamanda Aydınlanma felsefesinin temelinde de modernleşme ve daha fazla modern düşünce isteği hâkimdir. Her ikisi de ilerleme düşüncesini esas almakta ve ilerlemeye mutlak anlamda inanmaktadır. Diğer yandan Aydınlanma felsefesinde de modern düşünce de akıl ve bilim ilerlemenin araçları olarak görülmektedir. Modern dönem Avrupa’ında Yeniçağın başından itibaren oluşan sürecin kazanımlarına 18. yüzyılda Aydınlanma ve Fransız Devriminin sonuçlarının da eklenmesiyle bilimsel ve felsefi teoriler tüm ayırıcı özelliklerine sahip ve geleneksel olan her şeyden bağıni koparmaya çalışmıştır. Amaç, özgür ve yaratıcı bir biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır. Doğa üzerinde bilimsel hâkimiyet, kaynakların kıtlığından, yoksulluktan ve doğal afetlerin rastgele darbelerinden kurtuluşu vaat etmiştir (Uyanık, 2006).

Aydınlanma düşüncesini belirleyen en önemli konulardan birisi, hiç şüphesiz din, özellikle de Hristiyanlık eleştirisidir. Aydınlanma filozoflarına göre kurumsal din, Aydınlanmanın, bireysel ve toplumsal hürriyetin, bilimin, ilerlemenin ve eşitliğin önündeki en büyük engeldir. Nitekim Aydınlanmanın en temel karakteri, kurmaya çalıştığı yeni dünyada, mutlak bir hümanizm ve bu hümanizme bağlı olarak mutlak bir akılcılıkla, insanların yegane rehberinin, gelenek ya da din değil de, kendi dışında başka hiçbir kaynağa ihtiyaç duymayan akıl olduğuna duyulan inançtır. Bireyin, insan olmanın gerekleri dışında hiçbir otorite kabul etmemesine dayanan ve insanın bilinçlenmesine adanmış eleştirel bir dünya görüşüdür.

Aydınlanma dönemindeki düşünce biçimi, hakikati, düşünen öznenin aklına indirgeyen karakteri nedeniyle rasyonalist ve tam anlamıyla hümanist bir düşünce tarzıdır. Aydınlanma, insan aklına kurucu bir rol biçerek, aydınlanmış aklın dünyayı en iyi şekilde anladığını ve onu dönüştürme kudretine sahip olduğunu belirtmektedir.

Orta Çağ’da din adına yapılan her türlü zorbalığa karşı ortaya çıkmıştır. İnanç, düşünce ve yargı hürriyetine saygı göstermek, vicdanlara ve inançlara baskı yapmamak, insan haklarına bağlı olarak başkalarının fikir ve düşüncelerine karşı anlayışlı olmak ve bu fikirlerini hürce dile getirmelerine ve yaşamalarına imkan tanımak anlamına gelen hoşgörü ve eşitlik gibi özelliklere sahiptir.

Sonuç olarak; aydınlanmış olmak, kendine rehber olarak lumen supranaturale (doğüstü ışık) yerine lumen naturale (doğal ışık/akıl ışığı)’yi seçmek demektir. “Aydınlanma”, modern insanın erginleşmesini; ya bir birey, bir kitle, bir sınıf ya da tüm toplumun başarısıyla, Kilisenin otoritesinden ve feodalite ya da kapitalizm gibi sosyal baskılardan kurtulup özgürleşmesini

ifade etmektedir. İnsanın özgürleşmesi ise araştırma, eleştirme, şüphe ve sorgulama özgürlüğüyle sağlanabileceği için artık, hiçbir dogma ve kurum kutsal ve dokunulmaz olarak kalamayacaktır. Her zaman kendi başına düşünme ilkesi demek olan “aydınlanma”, insanın kendi aklını, hiçbir otoriteye bağlanmadan kullanmasıdır (Kar, 2014).

3. Modernizm

Modernite, kilisenin hegemonyasının kırılması ve aklın inançtan bağımsızlığının elde etmesiyle oluşturulmaya çalışılan yeni bir toplum projesinin, anlayışın/arayışın adıdır. Aklın inançtan, bilimin dinden bağımsızlaştırılmaya çalışılmasıyla yeni bir dünyanın temelleri atılmaktaydı. Dolayısıyla modernite ile Aydınlanma oldukça yakından ilişkilidir. Bu iki olgu ve tarihsel süreci birbirinin öncülü veya ardılı saymak yerine birbirini bütünleyen bir tümlüğün iki yarısı olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Modern kavramı, latince bir kavram olan modernus kavramından türetilmiştir ve ‘moda’ anlamına gelmektedir. Modern kavramı ilk kez olarak M.S 5. yüzyılda Antiquus’un karıştını oluşturacak şekilde, Hristiyanlığı putperest pagan kültürden ayırmak için kullanılmıştır. Bu kullanıma göre eski dünya karanlık, putperest pagan dünyayı nitelerken, yeni dünya Tanrının oğlu İsa ile dönüşmüş olan Hristiyan modern dünyaya gönderme yapmaktadır. Kökeni itibariyle şimdiki yeni eski olanın aleyhine olacak şekilde olumluyan modern kavramı daha sonra Hristiyan Orta Çağı’nda yine aynı kökten gelen modernitos terimiyle değer bakımından oldukça farklı bir içerik kazanmış ve yeni olan fakat zaman ve gelecek bakımından kutsanmayan herşeyi kötölemek amacıyla kullanmaya başlamıştır” (Cevizci, 2018).

17. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen teknolojik ilerleme ve ekonomik büyüme, toplumları modernleşme adı verilen kültürel ve kurumsal bir değişim sürecini içine almıştır. 18. yüzyılda tarih sahnesinde yerini alan modernizmin ortaya çıkış nedeni Aydınlanma Çağında aranmalıdır. Modernlik 19.yüzyıl kültür tarihinde, sanat ve bilimle ilgili değişimleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Aydınlanma çağı ve onun özellikleriyle ilerici tarih anlayışını (insanın aklını ve bilimi kullanarak sürekli ileriye doğru gitmesi) modernite çağının temel öncülleridir. Bu öncüller, insanoğlunun aklını ve bilimi kullanarak giderek evrene egemen olacağını, önce doğanın kör güçlerini denetimine alacağını, sonra evrenin bir parçası olan toplumu da akla uygun (rasyonel) olarak düzenleyeceğini öngörmektedir”

Modernitenin temelinde Aydınlanma yatmaktadır. Aydınlanmanın temelinde ise doğa bilimlerindeki gelişmeler ve bu alanda öne çıkan isimler ve bunların ortaya koyduğu buluş ve çalışmalar yer almaktadır. Bu bağlamda Kepler, Kopernik ve Galileo öne çıkan temel yapı

taşları görünümündedir. Çünkü Kepler ve Galileo'nun bu alandaki çabaları, Orta Çağın bilgi yapılarını ve anlayışını kökünden sarsmış, yerine modern bilimin paradigmasını koymuştur. Modernleşmenin ortaya çıkmasında Aydınlanma çağında bilgi yapılarında yaşanan değişimler önemli bir etkidir.

Modern (skolastik döneme ait olmayan anlamda) bilimin temelleri, Kopernik'in kozmolojide yarattığı devrimle başlamıştır. Bu gelişme salt anlamda astronomik bir bulgu değil, aynı zamanda mevcut teolojik düzenin doğrularını sarsıcı bir nitelikteydi. Ne var ki Kopernik, sisteminde fazla ileriye gidemeyecek ve geriye sadece bir şüphe bırakacaktı. Devrim'in bir sonraki aşamasına geçmek için ise, Kepler ve Galilei'nin araştırmaları gerekiyordu. Kepler ve Galilei'nin optik ve yer mekaniği araştırmaları evren düşüncesinde kırılmalar yarattı. Dönemin yerleşik bilgi yapısı olan kilise öğretisi, yerinden ediliyor ve din (Hristiyanlık) bilgisinin kainatı anlamada yetersiz ve hatalı olduğu anlayışı kabul görmeye başlıyordu.

Rönesans dönemi; evren, insan, din, bilim anlayışıyla modernizmin felsefi temellerinin atıldığı bir dönemdi. Batı dünyası her alanda hızlı bir değişim geçiriyordu. On yedinci yüzyıl bilimsel devriminde iki önemli görüş egemendi. İlk olarak doğayı geometrik bir anlayış ile bakan, evrenin matematiksel ilkelere göre yapıldığını kabul eden görüş, ikinci olarak doğayı muazzam bir makine olarak kabul eden görünenlerin arkasındaki gizleri bulmaya çalışan mekanikçi felsefeydi (Bostan, 2013).

Rönesans döneminin bilim insanları arasında deneysel yöntemin en seçkin temsilcilerinden Galileo Galilei, insanların gerçekten yeni birtakım sonuçlara ve bilgilere ulaşmalarını temin eden bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntem anlayışında duyularla kavradığımız deney, yani ölçülüp tasarlanmış kontrollü deney araştırmanın biricik temeli haline gelir; bundan sonra düşünce doğayı ölçüye dayanan gözlemler ve deneyler yaparak, fenomenler arasında bağlantılar kurarak kavrar ve böylelikle insanı salt deney bilgisinde kalmaktan kurtararak gerçek bilime yöneltir. Galileo açısından doğayı yalnızca duyuların gözüyle görmek yeterli değildir; tek başına düşünme içinde kalınarak yapılacak spekülasyonlar da pek bir işe yaramaz. Galileo, algılanan şeyleri kavramlar halinde derleyip sınıflamakla da yetinmez. O, doğayı gerçekten kavramak, doğa alanında yeni bilgilere ulaşmak istiyorsak, yapılacak şeyin fenomenleri matematik dilinde çözümleyip ifade etmek olduğunu savunmuştur. Gözlerinin önüne serili olan doğanın büyük bir kitap gibi olduğunu; yazılmış olduğu dili bildiğimiz takdirde onu iyi anlayabileceğimizi fark eden Galileo'ya göre, doğa adını verdiğimiz kitap matematik diliyle yazılmıştı (Cevizci, 2018).

Artık insanlar doğal olaylarını ilahi bir nedene bağlamadan tabii nedenlerle açıklıyor, deney ve tümevarım yöntemiyle ilahi takdirin yerine insani nedenleri ön plana çıkartıyordu. Bilimsel devrimin merkezinde, mekanik tabiat kavramı yatmaktaydı. Bu kavram, tabiatın belli yasalara göre işleyen bir aygıt olduğuna dayanıyordu. Tabiat, bütünüyle maddeden ibaretti ve maddenin zaman ve mekandaki hareketi güç yasalarınca belirleniyordu (Bostan, 2013).

Bu süreçte Kepler, Galilei ve Descartes'ın ulaştığı sonuçları bir araya toplayan, onları bir sonraki aşamaya ulaştırıp büyük paradigmayı kuran isim Newton olmuştur. Newton, gök ve yer, dünya ve evren arasındaki ilişkilerin nasıl bir sistem içerisinde gerçekleştiğini; evren ve cisimlerin yapısını, ortaya koyduğu teorisiyle dahiyane bir biçimde göstermişti. Newton'un bu sistemi, evrenin mekanik bir yapıda olduğunu ve her olgunun nedeninin başka bir olguda aranması gerektiğini söylüyordu. Evrenin mekanik bir yapıda olduğu görüşüne göre doğa birdir, amaçlılık ve kendiliğindenlikten kurtulmuş ve kullanılabilir bir makine haline gelmiştir. Özünde bir makine ya da mekanizma olan bu doğanın dili de onun birliğini ve evrenselliğini sağlayan şey olarak matematiktir. Bütünüyle insanın zaferi üzerine kurulu olup, sanayi uygarlığını hazırlayan büyük bilimsel hareketin temelinde yer alan şey, işte bu doğa tasarımı ya da yeni kozmolojidir (Cevizci, 2018).

Bu anlayış, daha sonra gelişmeye başlayan sosyal bilimlere özellikle de Durkheim aracılığıyla sosyolojiye egemen olacaktır. Pozitivist bilim paradigmasının temeli olan bu anlayış olguların deney ve gözlem yoluyla anlaşılabilirliğini ve bu yolla kanıtlanabileceği varsayımı üzerine oturtulmuştur.

Kanıtlanabilirlik ve mekanik evren tasavvuru, modern düşüncenin veya modern bilimin temel karakteristik özelliklerinden biri olmuştur. Bu vasıfları ile birlikte, hem skolastik bilgi yapısından (teolojiden) ve hem de spekülasyonlu bilgi yapısından (felsefeden) ayrılmaktadır. Bilgi yapılarında meydana gelen bu gelişmelerle birlikte Batı'da, insanlık yeni bir zihniyet yapısına kavuşmuş ve Aydınlanma Çağı diye isimlendirilen zamanlara ermiştir. Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı olarak ortaya çıkan tecrübelerin tümü, günümüze kadar gelecek olan bilgi yapılarının temel arka planını oluşturmuştur.

Doğa bilimlerinde yaşanan gelişmeler aynı zamanda, sosyal-bilimler veya beşeri-bilimler olarak adlandırılan bilgi yapılarında da önemli bir değişime yol açmıştır. Felsefeden ayrılarak müstakil birer disiplin haline alan sosyal-bilimlerde, Newton'un fizikte gerçekleştirdiğine benzer neticelerin imkânlarını aramaya başladılar. Eğer, doğa ve kâinat kendi içinde uyumlu bir yapıya sahip ise ve bu ilişki belirli yasalar etrafında şekilleniyorsa, neden toplum ve insan ilişkilerinde de bu türden yasalar olmasın? Sosyal bilimlere hakim olmaya başlayan bu anlayış, bu bilimlerle uğraşan bilim adamlarını, toplumun ve insanın ilişkilerini

yasalarını keşfetmeye yöneltti. A. Comte'un öncülüğünü başlattığı 'yasaları bulma' teşebbüsü, pozitivism olarak belirginleşti. Buna göre ampirik ve hōristik olmayan hiçbir bilgi türü bilimsel ve dolayısı ile geçerli sayılmıyordu.

Daha önce de belirtildiği gibi modernite, kökleri 16. yüzyıla kadar dayanan Aydınlanma düşünürlerinin dile getirdiği düşüncelerden büyük ölçüde etkilenen bir dünya görüşüdür. Bu niteliğiyle "modernizm, ideolojiyi öteleyen ve aşan bir kapsam ve içeriğe sahiptir. Böyle bir tanım içinde ele alındığında modernizm, insanları kendi iradelerinden başka her türlü aşkın otoriteyi reddederek, özgürlüklerinin önüne yine kendilerinin koydukları engelleri aşma kararlılığı ve kişisel özgürlükle bir arada yaşamanın gereklerinin birbirini kısıtladığı değil, zenginleştirdiği bir toplum, daha doğrusu bir dünya yaratma hayalidir"

Aydınlanma ve ontolojik olarak onunla yaşam alanı bulan modernite aklı başat konuma getirerek metodolojik açıdan pozitivismi, politik ve dinsel bağlamda ise laisizmi meydana getirmiştir. Bu yolla Orta Çağ düşünce sisteminin bireyi etkisi altına alan düşünce sistemi yıkılarak, yerine bireyi özgürleştirip özerkleştirdiğini savunan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. "Böylesi bir yaklaşımın Aydınlanma felsefesiyle birleşmesi sonucunda iki kavram güç kazanarak ortaya çıkar: Pozitivism ve laiklik. Bunların ilki insanın ve insan aklının doğaüstündeki deneysel bilgiye dayalı egemenliğini vurgulamak ve pekiştirmek için kullanılır. İnsan, pozitivismin denetimi altında kendi yapıp, yapma biçimini de denetlemekte, onu da sınırlamaktadır (Bostan, 2013).

Modern dönem ile birlikte, görünen varlığın "öte"sine gitme düşüncesi kesilmiştir. Hükmetmek için varlığı sınırlaması gerektiğini varsayan modern düşünür için bu sınır, sadece olgulardır. Bu noktada aklın sadece bu görünenler arasındaki ilişkilere bakarak genel ilkeler oluşturması gerektiği vurgulanır. Bu yaklaşımla birlikte varlık, mekanik bir düzleme indirgenmiştir (Çetin, 2019).

Fakat modernizmin özellikle 20. yüzyıl sonunda gelip dayandığı sıkışmanın nedeni de burada yatan çelişkiden kaynaklanmaktadır. Kant'ın deyişiyle toyluğundan arınmış, ergin ve kaderine hükmedecek insanın modernite sürecinin özü olması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. İnsan eleştirel, sorgulayıcı bir özne olmaktan çok üst belirlenen bir varlık konumunda kalmıştır" (Bostan, 2013).

Modernizmde bilim, insanın mutluluğunun anahtarı olarak görülür. Bilim, pratik yönüyle insanlığa lüksü ve konforu vaadederek, insanı mükemmelleştirir, ona hatırı sayılır bir güç ve iktidar sağlamaktadır. İnsan bilimle doğanın efendisi haline gelmekte ve doğaya hükmetmektedir. Ancak bilime dayanan bir toplumun, üyeleri mutlu yaşayan, gerçekten özgür ve rasyonel bir toplum olabileceğine, dünya hakkında ne kadar çok şey bilinirse, insan hayatının

o ölçüde iyi bir hayat haline geleceğine, acı, sefalet ve mutsuzluğun gerçek nedeninin bilgisizlik olduğuna inanılmaktadır. Modernizmle birlikte bilime duyulan inanç o kadar üst noktaya ulaşır ki, bilimin ölüme bile çare olacağı düşünülmektedir.

Modernizmle birlikte parlayan bir başka değer “birey”i kavramıdır. Modernizm öncesinde Tanrı, din gibi otoritelere bağımlı olarak görülen birey, modernizmle birlikte özgürleşmektedir. Modernizm aynı zamanda bireyi politik, entelektüel ve iktisadi bakımdan özgür kılmayı amaçlayan politik liberalizmin de en temel esin ve etki kaynağıdır.

Modernizmin genel çerçevesi belirlenirken üzerinde durulması gereken bir başka kavram da ilerleme kavramıdır. Modernizmin bilime ve akla verdiği önem, ilerleme ülküsünün de temelini oluşturmaktadır. Akla duyulan aşırı güven, insanın akli ile doğanın kurallarını anlayabileceği ve yaşamını yeniden düzenleyebileceği yönündedir. Doğayı anlayan ve ona bilim ile hükmeden insan, daha mutlu, daha medeni, daha rahat bir yaşam sürmektedir. Sürekli olarak kötünden iyiye bir gidiş söz konusudur ki bu da modernizmin ilerleme anlayışını ifade etmektedir. Bilim birikimsel olarak ilerledikçe, mevcut sorunlar birer birer çözülecek ve insanlık refah içinde bir hayata kavuşacaktır. Bu ilerlemenin aklın rehberliğinde gerçekleşeceği kabul edilmekte ve akla duyulan güven gitgide pekişmektedir (Köse, 2008).

4. Modernizm ve Aydınlanma Felsefesi Eleştirisi

Aydınlanma felsefesi, her ne kadar hem ortaya çıktığı çağda hem de daha sonraki çağlarda ciddi etkiler bırakmış olsa da, eleştirilmekten de kurtulamamıştır. Daha 18. yüzyıldan itibaren, aralarında Giambastito Vico, Edmund Burke ve Jean-Jacques Rousseau gibi filozofların bulunduğu aydınlanma karşıtları, başta akılcılık, bilimselcilik, bireycilik ve ilerlemecilik olmak üzere, Aydınlanmanın tüm karakteristik özelliklerini eleştirmişlerdir.

En büyük Aydınlanma filozoflarından biri olarak kabul edilen Rousseau'nun en önemli kariyerini bilim ve sanatta ilerlemenin olumsuzlukları üzerine yapmıştır. “İlimler ve Sanatlar Üzerine Nutuk” adlı eserinde, bilim ve sanattaki ilerlemenin insanlığın ruhunu bozduğunu, özgür yaşamak için doğmuş görünen insanların damarlarında taşıdıkları özgürlük duygusunu söndürdüğünü, onlara kölelik yaşamını sevdirdiğini ve onları uygar toplumlar dediğimiz kitleler haline soktuğunu söylemektedir. Toplum Sözleşmesi adlı eserine ise şu şekilde başlarmaktadır: “Özgür doğan insan, her yerde zincirlere vurulmuş. Kendini diğerlerinin efendisi sananlar bile, diğerlerinden daha fazla köle olmaktan kurtulamıyor. Bu ikisi arasındaki değişikliğin nasıl gerçekleştiğini bilmiyorum. Bu durumu meşrulaştıran nedir?”

Aydınlanmayı, insan doğasının ahlaki ihtiyaç ve taleplerini entelektüel kültürün yapay cazibesine feda ettiği ve dolayısıyla, doğal ihtiyaçların yerine, yapay birtakım ihtiyaçlar ikame

ettiği için eleştiren Rousseau'ya göre; Tanrının varlığı, irade özgürlüğü ve ruhun ölümsüzlüğü gibi iyi bir hayat sürmek için özsel ve vazgeçilmez olan şeyler, Aydınlanmanın ortaya koyduğu akılcılık ve bilimciliğe bağlı bilim adamlarının yolundan gidildiği takdirde, ortadan kalkacaktır. Bu da insanın iyi bir hayat sürmesine engel olacaktır. Rousseau'ya göre, bir Tanrı yoksa ve biz insanlar her türlü eylemlerimizde salt maddi nedenler tarafından determine ediliyorsak ya da bu dünyadaki hayatımız yegane hayatımız ise, o zaman biz bir hayvan gibi sadece yeme, içme ve cinsellikle şekillenen çıplak bir varoluşla yetinmek zorunda kalırız. Rousseau böyle bir durum kabul etmemiştir. Bu nedenle Rousseau, bilginin kaynağının, sadece bilim insanlarına özgü değil, insanın içinde bulunan bir şey olduğunu, bütün insanların sahip olduğu bir şey olduğunu söylemektedir. Bu kaynak “duygu”dur (Kar, 2014).

Gerçekten de 17. yüzyıl felsefesinde insan, “düşünen öz” olarak tanımlanır; bilme olayındaki düşünce boyutu, duyum, duygu ve hayal gücü boyutunu gölgede bırakarak, insanı insan kılan şey olarak belirlenmektedir. İnsanın özü, matematiği model olarak kabul etmiştir ve akla indirgenmektedir (Cevizci, 2018).

Aydınlanmayı, ilerleme idealinin dışında rasyonalizme, nedenselliğe ve buna bağlı olarak da bilime duyulan güçlü bir inançla karakterize olan bir çağ olarak görürsek, yine önemli aydınlanma düşünürlerinden biri olan David Hume'un rasyonalizm ve nedenselliği reddettiği görülmektedir. Nitekim Hume'a göre, neden-sonuç ilişkisi bağlamında bizi, olayları bağlantılandırmaya mecbur bırakan şey, benzer sıra izleyen eski deneyimlerimizdir. Ancak hiçbir şey, bu olayların her zaman aynı sıra ile gerçekleşeceğini garantisini veremez. Zira güneşin bugüne kadar milyonlarca kez doğmuş olması, onun yarın da doğacağını garantisini vermez.

Aydınlanma dönemi düşünürlerinin, insan haklarında ilerledikleri kabul edilse de, Hume ve Kant gibi filozofların, ırkçılıkla suçlandığı, Locke'nin köleliğe izin verdiği ve Aydınlanmanın evrensel değil, kültüre özgü olduğu şeklinde eleştirildiği de görülmektedir. Aydınlanma düşüncesi bütünü içinde değerlendirildiğinde, özgürlükçü olmakla övünse de kölelik yüzyılı olmuştur. Özgürlükten başka bir mesele düşünmeyen Aydınlanma, bu meselede suskun kalmıştır. Bunun nedeninin ise kölelikten elde edilen çıkar olduğu düşünülmektedir. Zira sömürgelerde köle, üretimin en temel parçasını oluşturmaktadır. Her ne kadar sanayi devrimi ve teknoloji sayesinde üretimin makineleşmesi nedeniyle kölelik hafiflemiş olsa da, hala varlığını korumaktadır. Aydınlanma düşüncesinin, en temel düşüncesi özgürlükler olmasına rağmen, köleliği görmezden gelmesinin, çıkarları doğrultusunda hareket etmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Aydınlanma düşünürünün insanlık kavramı üzerine

düşündüğü söylenebilir, ancak insani olandan hareketle akıl yürüttüğü konusunda eleştirilere maruz kalmıştır (Kar, 2014).

Bir başka bakış açısından bakıldığında; Pozitivizm felsefesi altında yatan temel yapı aslında fizik biliminden türetilen anglo-sakson deneyci düşüncenin modern mantık adı altında tüm disiplinlere tek ve en doğru yöntem olarak önerilmesinden oluşmaktadır. Dönemin ve aydınlanma akımının etkisiyle zoraki kartezyen akılcılığın evrenselleştirilmeye çalışılması kuantum fiziği kavramının gelişimine kadar güçlü bir akım olarak bilim dünyasına etki etmiştir. Fakat özellikle Viyana Okulu kuramcılarının geliştirdiği Mantıkçı Pozitivizm anlayışı ile kuantum fiziği sonrası tüm eleştiriler belirli bir dizi mantık altında cevaplanmaya çalışılmıştır. Mantıkçı Pozitivizm anlayışı özetle şu mantığı ortaya koymaktadır: “İnsanlığın zaman içinde farklı disiplinler olarak ortaya koyduğu fizik, psikoloji, doğa bilimleri, edebiyat, felsefe ve diğer tüm özel bilimler aslında tek bir bilime işaret etmektedir. Bundan dolayı zamanla birbirinden ayrılan tüm disiplinleri toplayan bir bilimin oluşturulması gerekmektedir.” Mantıkçı Pozitivizm, bu amaca doğrulama yani tümevarımla ulaşılacağını söylemektedir. Bu söylem de aslında pozitivizmin temel anlayışı olan tekrarlı tikel gözlemlerden tümel sonuçlara ulaşma gayesine işaret etmektedir. Tikel gözlemlerden evrensel gerçeklere ulaşma ve düzenin içindeki mekanik evreni keşfetme anlayışı Isaac Newton ile yükselişe geçen doğaya hakim olma güdüsüyle ve söylemleriyle gelişmiştir. Mekanik evren öngörüsünün bir tezahürü olan kosmosun hareketlerinin bir uyum içinde olduğu ve bu uyumun matematiksel olarak izah edilebileceğini savunan pozitivist modern bilimsel yaklaşım, Newton Fiziği ile evrene otomatik işleyen bir saat olarak bakmaktadır. Descartes de en az Newton kadar evrenin saat gibi işleyen mekanikliğini ve değişmez yasalarının olduğuna inanmaktadır (Yanık, 2012).

Positivist bilim geleneğinin hakim olduğu bilim felsefesi tartışmalarının yönünü değiştiren ve tartışmaları sosyoloji alanına taşıyan Kuhn, Aydınlanma Çağı'nın en tutkulu kavramı olan “ilerleme” düşüncesinin sözcülüğünü yapan ve deneyci bilim geleneğinin çağdaş uzantısı olan pozitivistlerin, bilim birikimli ve düzenli ilerler tezini temelden sarsmıştır. Kuhn bilimin, kesintisiz bir birikimle değil, aksine, zaman zaman büyük kesintilere uğrayıp büyük kopmalar yaşayan, zaman zaman ise devrimsel sıçramalarla ilerleyen bir yapıda olduğunu ortaya koymuştur (Kuhn, 2017).

Bilimsel gelişmenin evrimsel bir süreç gibi sıralı ve kesintisiz ilerlemediği savunan Kuhn, bilimin işleyişini “bilim öncesi dönem, olağan bilim, bunalımlar, bilimsel devrim, yeni olağan bilim, yeni bunalımlar...” gibi dönemler içinde görmektedir. Bunun yanı sıra bilimin akılcı ve tarafsız bir faaliyet olmadığını söyleyerek pozitivizmin en önemli anlayışını da eleştirmiştir. Kuhn'a göre bilimi yönlendiren temel faktör bilim insanlarının psikolojik ve

sosyolojik özellikleridir. Bilimsel bulguları denetleyecek evrensel bir ölçüt yoktur ve çoğu zaman bilimsel yasalar bilim insanları arasındaki konvansiyonlarla üretilir. Bu düşünceleri topluca değerlendirdiğimizde Kuhn'un amacının pozitivistimin temel varsayımlarını yıkmak olduğu açıkça görülecektir. Feyerebend ise tıpkı Kuhn gibi pozitivistimin “ancak tikel gözlemler ve deneylerle gerçek sonuçlara ve evrensel bilgiye ulaşılır” anlayışını eleştirir ve farklı yöntem bilimlere dikkat çeker. “Bilimin dışında başka kurtuluş veya doğru yoktur” (extra scientiam nulla salus) söyleminin masaldan ibaret olduğunu aktaran Feyerebend, “everything goes” (herşey akar veya gider) sözüyle, pozitivistim anlayışının bilim birikimli ilerler tezinin tersine devrimsel bir akışla ilerlediğini anlatmaktadır (Yanık, 2012).

Ayrıca Modernizmde gerçeklik fiziki evrenle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda modern bilim, dünyanın bilgisi alanında kendisinin tek doğru olduğunu iddia etmektedir. Olgularla uğraşan bilim, değer dünyasını dışarda tutmaya çalışmaktadır. Modern bilim anlayışında, insanın bilgiye ulaşma çabası duyuşsal yetilerle sınırlandırılmıştır. Modern bilimin en temel iddiası olarak karşımıza çıkan mutlak gerçekliğe tek başına sahip olma düşüncesi ve buna ulaşmak için kullandığı “doğrulama” yöntemine önemli eleştiriler getirilmiştir. Bu bağlamda hayatımızın bütününe rasyonel açıklamalarla ve matematiksel kesinlikte hükümlerle örmeye çalışmanın duyguları zayıflatacağı, heyecan ve coşkuyu kırarak insanın özgürlüğünü ortadan kaldıracağı öne sürülmüştür (Çetin, 2019).

5. Sonuç

Modern bilimsel düşüncenin öne çıkan özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün olabilir:

- Dinin şekillendirmesinden kendini kurtarıp bağımsız işleyebilmesi,
- Din ve kilisedeki din adamlarına sorulmadan doğal bilgi yetileri ve epistemik donanım kullanmak suretiyle hakikatin aranması,
- “Doğanın efendisi olmak ve ona şekil vermek” gayesi,
- “Yeni ve daha iyi olanı arama” şeklinde özetlenebilecek ilerlemeci anlayış,
- Hakikatin ölçütündeki değişim. Bu noktada artık kriter kilise ve din adamlarının sözleri değil, rasyonellik olmuştur.
- Metodik kuşkuçuluğun bilimsel yöntem ve faaliyetin temel unsurlarından biri olduğu kabul edilmiştir.
- Modern bilimsel düşünce ve yaklaşımın en temel özelliklerinden birisi de eleştirelilik olmuştur.
- Objektiflik bilimsel düşünce ve faaliyetin vazgeçilmez niteliği olarak kabul edilmiştir.

- Bilginin en önemli özelliği, „deney ve gözlem yöntemlerinin hâkim olduğu objektif bilimsel bilgi“ olmasıdır.

Sonuç olarak; modern bilimsel düşüncenin gelişim safhasını şu şekilde özetlemek mümkündür: „Modern düşünce“ kavramı, 17. yy.’da Batıda Rönesans ile başlayıp 18. yy.’da Aydınlanma çağıyla pekişen, 19. yy.’da pozitivizm sayesinde yaygınlaşarak globalleşme eğiliminde olan ve 20 yy.’da mantıkçı pozitivizm ile zirve noktasına ulaşan ve son zamanlara kadar da etkisini sürdüren düşünceyi ifade etmektedir (Çetin, 2019).

6. Modernite Sürecinde Hemşirelik

Hemşirelik çeşitli dönemlerde dönemin felsefesine göre şekil almıştır. Hristiyanlığın Roma’da yayıldığı dönemlerde, asil sınıfa mensup ailelerdeki kadınlar, erkeklerle eşit haklar almaya başlamıştır. Dolayısıyla Orta Çağ’da Hristiyanlığın etkisinde kalınarak yoksul ve hasta kimselere yardım etme felsefesi üzerinden gidilmiştir. Birçok zengin ve Roma’lı asil kadınlar bu yola baş koymuştur. Rahibeler kiliselere bağlı oldukları için ve o dönemde teolojik düşünce egemen olduğu için bakım hizmeti veren kişilerin statüsü de yüksekti. Bu dönemde kiliselere bağlı sosyal hizmetlerde çalışan Dekon ve Dekonesler bakımda rol almıştır.

Rönesans devrine gelindiğinde, oluşan hareketlilik tıp alanında yeni buluşları hızlandırmıştır. Bu dönemde hasta bakımı ve tıp alanında Paraceisus Gabriel Fallapio, William Harvey gibi bazı hekimler ün kazanmıştır.

Modern hemşireliğe doğru ilk adım, Fransız papaz olan St. Vincent Paul ile olmuştur. Kıtık ve hastalıklar nedeniyle insanların kırıldığı dönemlerde, çiftlikler kurmuş, dilenen kişileri toplayıp çalıştırmaya başlamıştır. 1633 yılında Hayırsever Hemşireler Örgütünü kurmuştur. Buraya üye hemşireler, hastane ve evlerde hastalara bakım vermiştir. 1809 yılında bu örgüt Amerika’da da kurulmuştur.

İngiltere’de yapılan reformlarda, dini kuruluş ve hastanelerde çalışan insanları uzaklaştırmışlardır. Fakat yerlerine birilerini bulamamışlardır. Bu döneme “Karanlık Dönem” adı verilmiştir. Bu dönem 16. yy.da başlamış, 19. yy’a kadar devam etmiştir.

1840 yılında Elizabeth Fry, Hayırsever Hemşireler Örgütü’nü İngiltere’de tekrar kurmuş ve bu dönemi sonlandırmak adına adım atmıştır.

19. yy.da modern hemşireliğe duyulan gereksinim artmıştır. Bu dönemde özellikle katolik dinin etkin olduğu ülkelerde, hastane ve hemşirelik görevleri dinsel düşüncelere göre yürütülmüştür. Dini tesirlerden uzak olarak açılan okul, İsviçre’nin Lozan kentinde 1859’da açılan La Source’dur. Diğer bir okul Almanya Mannheim’de 1780 yılında Franz May tarafından kurulmuş ve bu okul 1832 yılında Berlin Hastaneleri ile birleşmiştir. Hemşirelikte bundan sonraki adım daha çok İngiltere’de atılmıştır. Yüzyıl ortasında kilise egemenliğinden kurtulan

İngiliz hemşireliğinde reformlar yapılmış ve hasta bakımı dini emirlerden çok medikal gereksinimlere göre düzenlenmeye başlamıştır. Modern hemşireliğin kurucusu 1820 yılında doğan Florence Nightingale'dir. Modern dönemde Kırım Savaşı 'nda çok büyük rol oynamıştır (Şentürk, 2014).

Modernizm döneminin sonlanmasının yaklaşık olarak 1940'lı yıllara tekabül ettiği, I. ve II. Dünya Savaşı'nın dünyada oluşturduğu yıkım ve insanları yeni arayışlara itmesiyle birlikte "Postmodernizm" kavramının dile getirilmeye başlandığı söylenmektedir (Özsevgeç, 2017).

Ve "Postmodernizm" başlamaktadır...

7. Kaynaklar

- Bostan D. (2013). Aydınlanma ve Postmodernizm. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Cevizci A. (2018). Felsefe Tarihi: (Thales'ten Baudrillard'a). Say Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- Çetin E. (2019). Modern Bilimin Eleştirisinde Öne Çıkan Hususlar. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, (34), 113-140.
- Gökberk M. (1998). Felsefe tarihi. Remzi Kitabevi, 9. Basım, İstanbul.
- Kar S. (2014). Din, Aydınlanma ve Eleştirisi. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (42), 173-192.
- Köse D. (2008). Nietzsche Felsefesi, Modernizm, Ahlak ve İmmoralizm. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kuhn T. (2017). Bilimsel Devrimlerin Yapısı. Çev: Kuyaş N., 9. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Özsevgeç Y. (2017). Postmodernizm Üzerine. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi; 10(54).
- Rakipoğlu N. (2008). Gelenekselci Ekol ve Modernizm Eleştirisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sarton G. (1995). Antik Bilim ve Modern Uygarlık. Çev: Dosay M. Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Şentürk SE. (2014). Hemşirelik Tarihi. Nobel Tıp Kitabevleri, 2. Baskı, İstanbul.
- Touraine A. (2010). Modernliğin Eleştirisi. Yapı Kredi Yayınları, 7. Basım, İstanbul.
- Uyanık N. (2006). Aydınlanma Felsefesinde İlerleme Düşüncesi ve Etkileri. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yanık A. (2012). Pozitivist Modern Bilimsel Yaklaşımın Eleştirisi. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 7(3), 79-82.